

“Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” ESF projekta identifikācijas Nr.7.3.1.0/16/I/001

Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” 7.3.1. specifiskā atbalsta mērķa „Uzlabet darba drošību, it īpaši bīstamo nozaru uzņēmumos” projekts „Darba drošības normatīvo aktu praktiskās ieviešanas un uzraudzības pilnveidošana” (Nr.7.3.1.0/16/I/001)

DARBA APSTĀKĻI UN RISKI LATVIJĀ 2017-2018

Pasūtītājs:

Valsts darba inspekcija

Izpildītājs:

Personu apvienība

SIA “Civitta Latvija”, “ SIA GRIF” un UAB “Civitta”

TEMATISKIE PIELIKUMI IZGLĪTĪBA

Saīsinājumu saraksts

AER	Aroda ekspozīcijas robežvērtība
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
DAL	Darba aizsardzības likums
DAS	Darba aizsardzības speciālists
MK	Latvijas Republikas Ministru kabinets
NACE	Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija
NG	Nelaiemes gadījums
RSU DDVVI	Rīgas Stradiņa universitātes aģentūra Darba drošības un vides veselības institūts
VDI	Valsts darba inspekcija

Izglītības nozares

Kas ir izglītība?

Ar apzīmējumu “izglītība” saprot uzņēmumus/iestādes (P) atbilstoši Saimniecisko darbību statistiskajai klasifikācijai (turpmāk – NACE), un šajā pielikumā dati analizēti saskaņā ar NACE klasifikatora 2.redakciju, kas stājās spēkā 2008.gada 1.janvārī:

P Izglītība

85 Izglītība

- 85.1 Pirmskolas izglītība
 - 85.10 Pirmskolas izglītība
- 85.2 Sākumizglītība
 - 85.20 Sākumizglītība
- 85.3 Vidējā izglītība
 - 85.31 Vispārējā vidējā izglītība
 - 85.32 Vidējā tehniskā un profesionālā izglītība
- 85.4 Augstākā izglītība
 - 85.41 Augstākā izglītība, kas nav akadēmiskā
 - 85.42 Akadēmiskā augstākā izglītība
- 85.5 Pārējā izglītība
 - 85.51 Sporta un ārpusskolas izglītība
 - 85.52 Kultūras izglītība
 - 85.53 Transportlīdzekļu vadītāju apmācība
 - 85.59 Citur neklasificēta izglītība
- 85.6 Izglītības atbalsta pakalpojumi
 - 85.60 Izglītības atbalsta pakalpojumi [13]

Izglītības nozarē ir sastopamas tādas profesijas kā pirmsskolas, pamatzglītības, vidusskolas skolotājs, profesionālās izglītības pedagogs, interešu izglītības pedagogs, auto vadīšanas instruktors, sociālais pedagogs, izglītības iestādes vadītājs, izglītības metodīkis, pasniedzējs, profesors, sporta treneris, izglītības iestādes bibliotekārs, aukle u.c. profesijas [8, 10].

Šis ir pirmais pētījums “Darba apstākļi un riski Latvijā”, kurā tematiskais pielikums veidots arī par izglītības nozari, tādēļ pielikuma ietvaros ne visus datus iespējams analizēt dinamikā. Kā nozīmīgākie datu avoti pielikumā izmantoti 2018.gada darba devēju un nodarbināto aptauju rezultāti, nelaimes gadījumu dati par laika posmu no 2007. līdz 2016.gadam, kā arī laboratorisko mērījumu, pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku un arodslimību dati par laika posmu no 2013. līdz 2016.gadam. Lai gan izglītības nozare nav uzskatāma par vienu no augsta riska nozarēm [11], tomēr tajā nodarbinātie ir pakļauti dažādiem darba vides riska faktoriem, kas veicina nelaimes gadījumu rašanos un arodslimību attīstību, tādēļ arī šai nozarei ir jāpievērš pastiprināta uzmanība.

Būtiskāko izglītības nozarē sastopamo riska faktoru un to radīto veselības traucējumu apraksts

Atkarībā no pedagogu darbības jomas un izglītojamo vecuma darba vides riska faktori dažādām pedagogu grupām var būt atšķirīgi. Pirmsskolas pedagogi, piemēram, ir vairāk pakļauti tādām darba vides riska faktoriem kā smagumu pārvietošana, bet pedagogi, kas māca ķīmiju – ķīmiskajiem riska faktoriem. Tāpat pedagogi, kas darbojas galdnieku darbnīcās, ir pakļauti tādiem darba vides riska faktoriem kā koksnes putekļi, skaļš troksnis, darbs ar aprīkojumu u.tml. Turklāt jāņem vērā, ka “izglītības iestādēs strādā arī citu profesiju pārstāvji, piemēram, kurinātāji, pavāri, medmāsas, peldbaseinu darbinieki, kuri ir pakļauti tādiem specifiskiem riska faktoriem, kuriem nav pakļauti pedagogi” [1].

Atbilstoši Rīgas Stradiņa universitātes aģentūras Darba drošības un vides veselības institūts sagatavotajiem informatīvajiem materiāliem būtiskākie darba vides riska faktori izglītības nozarē ir:

- **“traumatiskie faktori** – pakļūšana un aizķeršanās (piemēram, aiz skolas somu lencēm, aiz podesta klases priekšā), priekšmetu uzkrāšana, nokrišana no neliela augstuma (piemēram, pakāpjoties uz krēsla/galda/palodzes, lai rotātu klasi vai izvietotu bērnu darbus izstādē), satiksmes negadījumi (piemēram, dodoties ekskursijās, uz profesionālās pilnveides semināriem), sagriešanās (piemēram, ar saplūsušiem traukiem ķīmijas kabinetā) u.tml.;
- **fizikālie faktori** – troksnis, vibrācija, nepietiekams apgaismojums (tumša klase) vai pārāk spilgts apgaismojums (projektorā radītās spožās gaismas iespīdēšana acīs), mikroklimats (sausss gaiss) u.c.;
- **ergonomiskie faktori** – redzes pārslodze (darbā pie datora, strādājot ar interaktīvo tāfeli, ja nav labas žālūzijas), balss pārslodze (ilgstoši runājot, mēģinot pārkliegt troksni), darbs piespiedu pozā, t. sk. stāvus vai sēdus, darbs ar paceltu roku (rakstot uz tāfeles, turot tāfeli), smagumu pārvietošana (bērnu celšana pirmsskolas izglītības iestādēs) u.tml.;
- **psiholoģiskie faktori** – augsta atbildība, kontakts/konflikti ar skolēniem un viņu vecākiem, virsstundu darbs, emocionāla un fiziska vardarbība vai tās draudi, daudzi darbi vienlaicīgi u.c.;
- **putekļi** – sadzīves, organiskie (koksnes, papīra) un krīta putekļi;
- **ķīmiskās vielas** – ķīmiskas vielas ķīmijas kabinetā, mazgāšanas līdzekļi, nepietiekama gaisa apmaiņa (skābekļa trūkums, ogļskābās gāzes uzkrāšanās) u.c.;
- **bioloģiskie faktori** – cilvēku parazīti (piem., galvas utis, cilvēka kašķērce, blusas u.c.), ērcu encefalīts, dodoties ekskursijās, augšējo elpceļu infekcijas u.c.” [1].

Normatīvie aktu prasības par darba vides riska faktoriem izglītības nozarē

Darba aizsardzības likumā (turpmāk – DAL) (redakcijā ar grozījumiem, kas stājās spēkā 28.04.2010.) un uz tā pamata izdotajos Ministru Kabineta (turpmāk – MK) noteikumos sevišķas prasības izglītības nozarei nav noteiktas, tātad nozares uzņēmumos/iestādēs jāievēro vispārīgās darba aizsardzības prasības. Darba vidi izglītības nozares iestādes/uzņēmumus regulē arī MK noteikumi, kuri izdoti, pamatojoties uz Epidemioloģiskās drošības likumu, un nosaka darba apstākļus dažādās izglītības iestādēs. Šie noteikumi ir:

- MK 27.12.2002. noteikumi Nr.610 “Higiēnas prasības izglītības iestādēm, kas īsteno vispārējās pamatizglītības, vispārējās vidējās izglītības, profesionālās pamatizglītības, arodizglītības vai profesionālās vidējās izglītības programmas” (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 21.08.2015.);
- MK 17.09.2013. noteikumi Nr.890 “Higiēnas prasības bērnu uzraudzības pakalpojuma sniedzējiem un izglītības iestādēm, kas īsteno pirmsskolas izglītības programmu” (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 12.08.2015.).

Normatīvo aktu prasību novērtējums

Darba devēju un nodarbināto aptauja

2018.gadā darba devēju aptaujas ietvaros tika aptaujāti 9 respondenti no uzņēmumiem/iestādēm, kas darbojas izglītības nozarē un izlasē sastādīja 1,8% (kopumā 1081 respondenti no visām tautsaimniecības nozarēm). Jāatzīmē, ka darba devēju skaits ir pārāk mazs, lai veiktu vispārinošus secinājumus, tomēr ir iespējams norādīt uz tendencēm nozarē. Savukārt nodarbināto aptaujas laikā 2018.gadā tika aptaujāts 241 nodarbinātais, kas strādā izglītības nozarē (kopumā 2502 respondenti), kas pēc svēršanas izlasē sastādīja 9,6%.

Darba devējiem aptaujas ietvaros tika lūgts novērtēt 10 punktu skalā, cik lielā mērā viņu uzņēmumā/iestādē darba vide atbilst DAL prasībām. Šajā skalā 1 nozīmē “nepavisam neatbilst”, bet 10 – “atbilst pilnībā”. Vidējais rezultāts Latvijas uzņēmumos/iestādēs 2018.gadā bija 8,7. Izglītības nozarē darba devēji situāciju 2018.gadā novērtēja labāk kā vidēji Latvijā – 9,5. Turklāt visi darba devēji uzņēmuma/iestādes darba vides atbilstību novērtēja ar 9 un 10 punktiem.

Līdzīgi arī nodarbināto aptaujā tika lūgts novērtēt, cik lielā mērā uzņēmumā/iestādē, kurā viņi strādā, tiek ievērotas darba aizsardzības prasības. Vidējais nodarbināto vērtējums par Latvijas uzņēmumiem/iestādēm 2018.gadā bija 8,7. Savukārt nodarbinātie izglītības nozarē 2018.gadā darba aizsardzības prasību ievērošanu uzņēmumos/iestādēs novērtēja ar 9,3 punktiem, kas arī ir augstāk kā vidēji Latvijā. Respondentu vērtējumu procentuālais sadalījums bija šāds:

- ar 9 un 10 punktiem uzņēmumu/iestādi, kurā viņi strādā, novērtēja vairāk nekā puse no respondentiem, kas pārstāv izglītības nozari – 79,6%;
- ar 7 un 8 punktiem – 19,6%;
- ar 4 punktiem – 0,5%.

Citus novērtējumus nozarē nodarbinātie nesniedza. Rezultāti liecina, ka kopumā nodarbinātie diezgan augstu novērtēja darba aizsardzības prasību ievērošanu. Salīdzinot ar darba devēju aptaujas rezultātiem, nodarbinātie darba vides atbilstību novērtējuši zemāk, bet jāņem vērā, ka darba devēju aptaujā iekļauts neliels skaits respondentu no izglītības nozares.

15,6% darba devēju izglītības nozarē 2018.gada aptaujā norādīja, ka viņu uzņēmumos/iestādēs pēdējā gada laikā darba vides riska novērtējums nebija veikts, kas ir ievērojami mazāk kā vidēji Latvijā – 43,2%. Tāpat arī 16,6% uzņēmumu (iestāžu) darba vides novērtējums bija daļēji veikts (vidēji Latvijā – 9,0%), bet pilnībā veikts tas bija – 67,8% uzņēmumu (iestāžu) (vidēji Latvijā – 41,9%). No tiem uzņēmumiem/iestādēm, kuros bija veikts darba vides novērtējums, 48,7% darba devēju norādīja, ka novērtējumu veica paši (vidēji Latvijā – 39,0%), bet 7,2% minēja, ka to veica darba aizsardzības speciālists (turpmāk – DAS) (vidēji Latvijā – 23,9%). Lielākā daļa uzņēmumu (iestāžu) vadītāju norādīja, ka darba vides novērtējumu veica kompetenta institūcija vai speciālists kā ārpalpojumu sniedzējs, precīzāk, 23,5% atbildēja, ka novērtējumu veica kompetentais speciālists (vidēji Latvijā – 28,8%), bet 27,7% norādīja, ka novērtējumu veica kompetenta institūcija (vidēji Latvijā – 10,2%). Tā kā izglītības nozare nav viena no bīstamajām nozarēm [11], kompetento institūciju pakalpojumu izmantošanas biežums darba aizsardzībā varētu būt skaidrojams ar to, ka pēdējā laikā arvien biežāk pašvaldības veic iepirkumus, lai nodrošinātu darba aizsardzības pasākumus pašvaldību iestādēs (t.sk. izglītības).

2018.gada aptaujā 65,1% darba devēju izglītības nozarē norādīja, ka darba vides riska novērtēšanā papildu neviens cits nepiedalījās, kas ir ievērojami augstāks rādītājs kā vidēji Latvijā – 38,5%. Tāpat 27,7% darba devēju norādīja, ka riska novērtēšanā piedalījās konkrētais nodarbinātais (vidēji Latvijā – 28,0%), kurš strādā attiecīgajā darba vietā, bet 7,2% minēja, ka novērtēšanā iesaistījās gan konkrētais nodarbinātais, gan uzticības persona (vidēji Latvijā – 3,9%). Kopumā šie rādītāji vērtējami kā neapmierinoši, ņemot vērā, ka nodarbināto

iesaistīšana darba vides novērtējumā ir obligāta, jo viņi labāk pārzina konkrēto darba vietu un apstākļus. Šādi dati liecina, ka darba vides riska novērtējums lielākajā daļā izglītības iestāžu ir veikts formāli.

Līdzīgi, 2018.gada nodarbināto aptaujā respondentiem tika uzdots jautājums, vai viņi pēdējā gada laikā ir piedalījušies savas darba vietas darba vides riska novērtēšanā. 40,5% nodarbināto apgalvoja, ka viņi ir piedalījušies darba vides novērtēšanā (vidēji Latvijā – 37,8%), kamēr 49,5% norādīja, ka viņi to nav darījuši (vidēji Latvijā – 50,8%), bet 4,9%, ka šāds novērtējums darba vietā nav veikts vispār (vidēji Latvijā 5,4%). Tāpat 34,8% aptaujāto atbildēja, ka novērtējuma laikā viņiem tika uzdoti jautājumi par darba vietu un veselības sūdzībām (vidēji Latvijā – 31,5%), kamēr 5,7% norādīja, ka novērtējums notika tikai formāli un ar nodarbināto neviens nerunāja (vidēji Latvijā – 6,3%), bet 6,0% nodarbināto apgalvoja, ka, lai gan viņi netika iesaistīti darba vides riska novērtēšanā, tajā tika iesaistīti viņu kolēģi (vidēji Latvijā – 6,6%). Salīdzinot ar darba devēju aptaujas rezultātiem, nodarbinātie ievērojami biežāk ne tikai nozarē, bet arī vidēji Latvijā apgalvoja, ka viņi piedalījās darba vides novērtējumā, kas norāda uz pozitīvu tendenci nozarē, turklāt salīdzinoši liela daļa atbildēja, ka viņiem tika uzdoti jautājumi par darba vietu un veselību, kas ir nozīmīgs aspekts, lai veiktu kvalitatīvu darba vides novērtējumu. Kā iemeslu atšķirīgajām atbildēm varētu minēt to, ka, balstoties uz darba devēju aptaujas rezultātiem, lielākoties darba vides riska novērtējumu veica DAS vai kompetentās institūcijas/speciālisti, ne pats darba devējs, tātad iespējams darba devējam nav pilnīgas informācijas par novērtējuma procesu. Kopumā, vēl joprojām daudzi nodarbinātie netiek iesaistīti darba vides novērtēšanā.

2018.gadā 61,8% darba devēju norādīja, ka viņu uzņēmumā/iestādē pēc darba vides riska novērtējuma tika sagatavots preventīvo (profilaktisko) pasākumu plāns darba vides uzlabošanai un risku samazināšanai (vidēji Latvijā – 67,7%), bet 38,2% apgalvoja, ka tas netika darīts (vidēji Latvijā – 22,9%). Šis rādītājs ir zemāks kā vidēji Latvijā, lai gan tam būtu jābūt tuvu 100%, jo tādu uzņēmumu (iestāžu), kur nebūtu nepieciešams sastādīt preventīvo pasākumu plānu, praktiski nav. Tāpat 68,0% darba devēju izglītības nozarē norādīja, ka viņiem nav kavēkļu, kas traucē veikt nepieciešamos darba aizsardzības pasākumus, kas ir biežāk kā vidēji Latvijā (59,5%). Tikai divi darba devēji norādīja, ka viņiem ir kavēkļi, piemēram, līdzekļu trūkums (15,6%, vidēji Latvija – 11,7%) un laika trūkums (15,6%, vidēji Latvijā – 12,9%), kā arī viens no darba devējiem norādīja variantu “Cita atbilde” (15,6%, vidēji Latvijā – 7,1%) un precizēja, ka viņa skatījumā traucēkļi ir pārāk lieli nodokļi.

Darba vides riska faktoru izplatība izglītības nozarē

Darba devēju un nodarbināto aptauja

Lielākā daļa darba devēju izglītības nozarē norādīja, ka visi nodarbinātie viņu uzņēmumā/iestādē ir pakļauti kaitīgajiem darba vides riska faktoriem (nozarē 78,3%, vidēji Latvijā – 68,8%), tomēr 21,7% respondentu apgalvoja, ka neviens no nodarbinātajiem nav pakļauts darba vides riska faktoriem (vidēji Latvijā –28,0%). Lai gan šie rādītāji ir labāki kā vidēji Latvijā, jāņem vērā, ka būtībā visi nodarbinātie ir pakļauti darba vides riskiem, piemēram, pedagogi ir pakļauti tādiem riska faktoriem kā tiešs kontakts ar cilvēkiem, darbs piespiedu pozā, darbs ar datoru, skaļš troksnis u.tml. [1].

2018.gadā darba devēju un nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdoti jautājumi, kādiem riska faktoriem ir pakļauti nodarbinātie (1. tabula).

1. tabula. Darba devēju un nodarbināto aptauju salīdzinājums – kādiem riska faktoriem, pēc respondentu domām, ir pakļauti nodarbinātie, %

Darba vides riska faktors	2018.gads			
	Darba devēju aptauja		Nodarbināto aptauja	
	Uzņēmumu/iestāžu Īpatsvars izglītības nozarē, kuros vismaz viens nodarbinātais ir pakļauts darba vides riska faktoriem *	Uzņēmumu/iestāžu Īpatsvars vidēji Latvijā, kuros vismaz viens nodarbinātais ir pakļauts darba vides riska faktoriem	Nodarbināto Īpatsvars izglītības nozarē, kuri ir kaut kādā mērā ir pakļauti darba vides riska faktoriem *	Nodarbināto Īpatsvars vidēji Latvijā, kuri kaut kādā mērā ir pakļauti darba vides riska faktoriem
Tiešs kontakts ar cilvēkiem, kuri nav nodarbinātie Jūsu darba vietā – tādiem kā pircēji, pasažieri, audzēkņi, pacienti, u.tml.	100,0 (1)	75,8	78,1 (1)	60,9
Darbs piespiedu pozā (piemēram, stāvus, sēdus, t.sk. neērtā pozā)	30,6 (5)	67,5	65,3 (2)	75,1
Tik skaļš troksnis, ka nākas pacelt balsi, runājot ar cilvēkiem	35,7 (4)	23,3	60,8 (3)	44,4
Darbs ar datoru (vismaz 2 stundas dienā)	81,7 (2)	59,9	59,9 (4)	53,0
Vienveidīgas kustības (piemēram, plaukstu locītavā vai plecos)	40,8 (3)	55,6	53,3 (5)	66,6
Smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana	35,7 (4)	32,0	35,4 (6)	51,0
Laika trūkums	40,8 (3)	39,1	30,7 (7)	37,9
Virsstundu darbs (strādā ilgāk nekā ir paredzēts darba līgumā)	0,0	16,9	25,4 (8)	35,0
Caurvējš	0,0	19,8	23,2 (9)	39,6
Darbs ārā dažādos laika apstākļos (vasarā un ziemā)	25,5 (6)	37,4	21,6 (10)	33,8
Darbs ar sarežģītām, ātri mainīgām tehnoloģijām, ātru un svarīgu lēmumu pieņemšanu	0,0	23,9	16,5 (11)	28,9
Distances darbs, teledarbs (darbs, kas netiek veikts tiešajā darba vietā, bet gan citur (piemēram, mājās), brīvs darba režīms, kad nodarbinātais veic darba pienākumus, kad un kur grib, galvenokārt darbs pie datora)	30,6 (5)	29,2	16,3 (12)	16,9
Maiņu darbs (darbs maiņās 8 stundas katru dienu)	25,5 (6)	17,3	14,0 (13)	22,8
Augsta temperatūra, kuras dēļ nodarbinātie svīst pat tad, kad nestrādā	0,0	11,9	13,5 (14)	26,0
Summētais darba laiks (katru dienu citādāks darba laiks, kopumā nedrīkst pārsniegt 56 stundas nedēļā)	15,3 (8)	42,2	11,0 (15)	19,0
Zema temperatūra telpās	0,0	7,7	11,0 (15)	28,9
Izgarojumu, dūmu, putekļu vai bīstamu ķīmisku vielu ieelpošana	10,2 (9)	32,4	10,5 (16)	31,4

Darba vides riska faktors	2018.gads			
	Darba devēju aptauja		Nodarbināto aptauja	
	Uzņēmumu/iestāžu īpatsvars izglītības nozarē, kuros vismaz viens nodarbinātais ir pakļauts darba vides riska faktoriem *	Uzņēmumu/iestāžu īpatsvars vidēji Latvijā, kuros vismaz viens nodarbinātais ir pakļauts darba vides riska faktoriem	Nodarbināto īpatsvars izglītības nozarē, kuri ir kaut kādā mērā ir pakļauti darba vides riska faktoriem *	Nodarbināto īpatsvars vidēji Latvijā, kuri kaut kādā mērā ir pakļauti darba vides riska faktoriem
Pārāk mazs, nevienmērīgi sadalīts apgaismojums	15,3 (8)	10,1	10,4 (17)	18,3
Elektromagnētiskā lauka starojums	10,2 (9)	9,0	8,7 (18)	12,9
Iebiedēšana darba vietā	0,0	0,8	8,1 (19)	5,3
Bioloģiskie faktori (piemēram, ērcu encefalīts, vīrusu hepatīts, kontakts ar asinīm, dzīvniekiem)	10,2	22,1	7,3 (20)	12,8
Pārāk liels, spilgts apgaismojums	0,0	3,6	7,0 (21)	11,8
Nemaināms darba temps (piemēram, nodarbinātājam ir jāstrādā tādā tempā, kādā to nosaka darba aprīkojums)	10,2 (9)	11,2	6,7 (22)	19,3
Darbs augstumā (vairāk nekā 1,5 metru augstumā)	0,0	16,2	6,3 (23)	15,9
Ķīmisko vielu uzsūkšanās caur ādu	20,4 (7)	10,0	5,7 (24)	15,9
Nakts darbs (vairāk nekā 2 stundas laikā no 22.00 –6.00)	0,0	11,4	4,9 (25)	16,3
Vibrācija, kuru rada rokas instrumenti, mašīnas u.t.t.	0,0	35,7	4,8 (26)	28,9
Ķīmiskās un bioloģiskās vielas, kas izraisa ļaundabīgos audzējumus (piemēram, arsēns, benzols, hroma savienojumi, niķeļa savienojumi, cietkoksnes putekļi, B un C vīrusi u.tml.)	0,0	4,5	4,5 (27)	9,1
Fiziska vardarbība darba vietā	0,0	1,1	4,1 (28)	3,0
Vibrācija, kuru rada transportlīdzekļi (piemēram, traktori, ekskavatori, smagās automašīnas)	0,0	23,5	3,9 (29)	28,9
Paaugstināts atmosfēras spiediens	0,0	3,5	3,4 (30)	6,1
Darbs ar bīstamajām iekārtām (celtni, lifti, katlu iekārtas, cisternas u.tml.)	0,0	12,7	2,2 (31)	13,1
Darbs ar aprīkojumu (piemēram, slīpmašīnas, frēzes)	0,0	22,4	2,1 (32)	16,1
Nejonizējošais starojums (ultravioletais, lāzera, infrasarkanais u.tml.)	0,0	5,8	1,6 (33)	6,0
Jonizējošais starojums (piemēram, rentgena ierīces)	0,0	3,0	1,3 (34)	5,1
Darbs sprādzienbīstamā vidē (piemēram, darbs ar gāzi, smalkiem koka putekļiem)	10,2 (9)	4,5	1,0 (35)	9,8

Darba vides riska faktors	2018.gads			
	Darba devēju aptauja		Nodarbināto aptauja	
	Uzņēmumu/iestāžu īpatsvars izglītības nozarē, kuros vismaz viens nodarbinātais ir pakļauts darba vides riska faktoriem *	Uzņēmumu/iestāžu īpatsvars vidēji Latvijā, kuros vismaz viens nodarbinātais ir pakļauts darba vides riska faktoriem	Nodarbināto īpatsvars izglītības nozarē, kuri ir kaut kādā mērā ir pakļauti darba vides riska faktoriem *	Nodarbināto īpatsvars vidēji Latvijā, kuri kaut kādā mērā ir pakļauti darba vides riska faktoriem
Seksuāla uzmācšanās darba vietā	0,0	0,2	0,5 (36)	1,4
Azbests	0,0	1,8	0,0	2,9

Piezīme: * – iekavās norādīta darba vides riska faktora pozīcija/vieta konkrētā gadā

Bāze darba devēju aptaujai: nozarē n=9; visi respondenti n=1081

Bāze nodarbināto aptaujai: nozarē n= 241; visi respondenti n=2502

Avots: darba devēju un nodarbināto aptaujas

2018.gada darba devēju aptaujā respondenti visbiežāk pieminēja tāds darba vides riska faktorus kā tiešs kontakts ar cilvēkiem, darbs ar datoru un laika trūkums, kurus darba devēji izglītības nozarē ka nozīmīgus atzina biežāk kā vidēji Latvijā, kā arī vienveidīgas kustības, ko darba devēji pieminēja retāk kā vidēji Latvijā. Arī atbilstoši 2018.gada nodarbināto aptaujas rezultātiem visbiežāk sastopamais riska faktors izglītības nozarē bija tiešs kontakts ar cilvēkiem, kas tika pieminēts biežāk kā vidēji Latvijā, bet pārējie faktori atšķīrās – darbs piespiedu pozā un skaļš troksnis. Apkopojot 5 biežāk sastopamos faktorus abās aptaujās, var secināt, ka tie kopumā ir līdzīgi – tiešs kontakts ar cilvēkiem, darbs piespiedu pozā, skaļš troksnis, darbs ar datoru un vienveidīgas kustības. Atšķirībā no nodarbināto aptaujas, darba devēju aptaujā biežāk pieminēto faktoru vidū bija arī smagu priekšmetu nešana vai pārvietošana, laika trūkums un distances darbs (1. tabula). Kopumā darba devējiem un nodarbinātajiem izglītības nozarē ir līdzīga izpratne par darba vides riska faktoriem.

Ir vairāki riska faktori, kurus kā nozīmīgus bija atzīmējuši vismaz 10% izglītības nozarē nodarbināto respondentu, bet neviens no darba devējiem. Šie faktori bija virsstundu darbs, caurvējš, darbs ar ātri mainīgām tehnoloģijām, ātru un svarīgu lēmumu pieņemšanu, augsta temperatūra un zema temperatūra telpās. Lai gan darba devēji tos nebija pieminējuši kā nozīmīgus, šie faktori var būtiski ietekmēt izglītības nozarē nodarbinātos, piemēram, pedagogiem nereti nākas strādāt virsstundu darbu, aizstājot kādu no promesošajiem kolēģiem, kas ir nozīmīgs psihoemocionālais riska faktors un var izraisīt nodarbināto garīgo pārslodzi (1. tabula).

2018.gada nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, vai pēdējā gada laikā savā darba vietā viņi tika informēti par konkrētiem darba aizsardzības jautājumiem (2. tabula).

2. tabula. Nodarbināto īpatsvars, kuri pēdējā gada laikā tika informēti par darba aizsardzības jautājumiem, %

Darba aizsardzības jautājums	Jā	Nē	Nav nepieciešams	Grūti pateikt
Darba vides riska faktori darba vietā	55,4	12,5	30,0	2,1
Riska faktoru (darba vides) ietekme uz veselību un nepieciešamās veselības pārbaudes	65,0	12,5	21,8	0,8
Lietojamie individuālās aizsardzības līdzekļi	26,3	7,1	65,4	1,3
Drošas darba metodes	13,6	8,3	75,7	2,4
Situācijas, kad nedrīkst uzsākt darbu un kad darbs ir jāpārtrauc	59,4	9,5	29,3	1,8

Darba aizsardzības jautājums	Jā	Nē	Nav nepieciešams	Grūti pateikt
Rīcība ārkārtas situācijās	93,4	3,4	3,1	0,0
Darba aizsardzības instrukcijas (parakstoties par iepazīšanos)	94,0	2,6	2,5	1,0

Bāze: respondenti no izglītības nozares, 2018.gadā n=241

Avots: nodarbināto aptauja

Visbiežāk nodarbinātie apgalvoja, ka viņi tika informēti par tādiem darba aizsardzības jautājumiem kā rīcība ārkārtas situācijās (93,4%, vidēji Latvijā – 88,1%) un darba aizsardzības instrukcijas (parakstoties par iepazīšanos) (nozārē 94,0%, vidēji Latvijā – 90,2%), un nozares respondenti šādas atbildes sniedza biežāk nekā vidēji Latvijā. Savukārt visretāk nodarbinātie atbildēja, ka tika informēti par lietojamiem individuālās aizsardzības līdzekļiem (26,3%, vidēji Latvijā – 52,0%) un drošām darba metodēm (13,6%, vidēji Latvijā – 31,0%), turklāt nozares respondenti atzina, ka par šādiem darba aizsardzības pasākumiem viņi tika informēti retāk kā vidēji Latvijā. Kopumā jāsecina, ka darba aizsardzības instrukcijas izglītības nozarē lielākoties tiek veiktas formāli, parakstoties par iepazīšanos, jo būtībā visiem uzskaitītajiem darba aizsardzības jautājumiem (2. tabula) būtu jābūt iekļautiem nodarbināto instruktāžās.

Jāatzīmē, ka aptaujātie salīdzinoši bieži bija norādījuši, ka viņiem nav nepieciešama informācija par darba aizsardzības jautājumiem. Visbiežāk šāda atbilde tika sniegta par tādiem darba aizsardzības jautājumiem kā lietojamie individuālās aizsardzības līdzekļi (65,4%, vidēji Latvijā – 36,6%), drošas darba metodes (75,7%, vidēji Latvijā – 55,7%) un darba vides riska faktori darba vietā (30,0%, vidēji Latvijā – 19,4%). Turklāt šādas atbildes tika sniegtas arī par tādiem darba aizsardzības jautājumiem kā rīcība ārkārtas situācijās (3,1%, vidēji Latvijā – 3,6%) un darba aizsardzības instrukcijas (1,0%, vidēji Latvijā – 3,7%) (2. tabula). Šī tendence norāda uz būtiskām problēmām izpratnē un attieksmē pret drošību darba vidē ne tikai nozarē, bet Latvijā kopumā.

Darba devējiem un nodarbinātajiem aptaujas ietvaros tika uzdoti jautājumi par to, vai pagājušā gada laikā darba devējs uzņēmumā/iestādē nodrošināja dažādus ar darba aizsardzību saistītus pasākumus (3. tabula).

3. tabula. Darba devēju un nodarbināto aptauju salīdzinājums – kādus darba aizsardzības pasākumus, pēc respondentu domām, uzņēmumos/iestādēs pagājušā gada laikā nodrošināja darba devējs, %

Darba aizsardzības pasākums	2018.gads			
	Darba devēju aptauja		Nodarbināto aptauja	
	Darba devēju īpatsvars izglītības nozarē, kuri apgalvo, ka ieguldījuši līdzekļus darba aizsardzības pasākumos**	Darba devēju vidēji Latvijā, kuri apgalvo, ka ieguldījuši līdzekļus darba aizsardzības pasākumos	Nodarbināto īpatsvars izglītības nozarē, kuri apgalvo, ka darba devējs nodrošinājis darba aizsardzības pasākumus**	Nodarbināto īpatsvars vidēji Latvijā, kuri apgalvo, ka darba devējs nodrošinājis darba aizsardzības pasākumus
Nodarbināto instruktāža un speciālā apmācība (piemēram, ugunsdrošības u.tml. jautājumos)	45,9 (4)	32,9	80,4 (1)	73,0
Ugunsdzēsības līdzekļu iegāde, uzturēšana	76,6 (1)	54,1	73,5 (2)	70,1
Pirmās palīdzības aptieciņu iegāde	76,6 (1)	53,2	62,8 (3)	59,8
Drošības zīmju izvietošana (piemēram, uzmanību - elektrība!)	45,9 (5)	29,6	61,6 (4)	59,3

Darba aizsardzības pasākums	2018.gads			
	Darba devēju aptauja		Nodarbināto aptauja	
	Darba devēju īpatsvars izglītības nozarē, kuri apgalvo, ka ieguldījuši līdzekļus darba aizsardzības pasākumos**	Darba devēju īpatsvars vidēji Latvijā, kuri apgalvo, ka ieguldījuši līdzekļus darba aizsardzības pasākumos	Nodarbināto īpatsvars izglītības nozarē, kuri apgalvo, ka darba devējs nodrošinājis darba aizsardzības pasākumus**	Nodarbināto īpatsvars vidēji Latvijā, kuri apgalvo, ka darba devējs nodrošinājis darba aizsardzības pasākumus
Veselības apdrošināšanas polises (kas sedz arī vakcināciju, obligātās veselības pārbaudes u.tml.)	20,4 (7)	22,9	54,6 (5)	48,1
Nodarbināto obligātās veselības pārbaudes (bez polises)	30,6 (6)	32,0	52,3 (6)	40,7
Apmācība pirmās palīdzības sniegšanā	61,3 (2)	20,8	47,1 (7)	34,5
Ar darbu saistītu ikdienas sadzīves apstākļu uzlabošana (piemēram, ģērbtuves, dušas, atpūtas telpas)	61,3 (2)	27,4	35,4 (8)	33,1
Darba vietu ergonomikas uzlabošanai (regulējami galdi, ergonomiski krēsli, modernāks aprīkojums u.tml.)	76,6 (1)	32,7	30,4 (9)	25,5
Darba apģērba un individuālās aizsardzības līdzekļu nodrošināšana	51,0 (3)	56,7	29,1 (10)	56,6
Darba vides riska faktoru novērtēšana	61,3 (2)	23,3	27,7 (11)	28,6
Darba vides uzlabošana (piemēram, ventilācijas izbūve)	61,3 (2)	31,7	22,8 (12)	20,4
Nodarbināto sporta iespēju nodrošināšana (bez polises)	10,2 (8)	5,4	13,2 (13)	12,8
Dažādi veselības veicināšanas pasākumi (piemēram, bezmaksas svaigi sezonas augļi, lekcijas par veselīgu dzīvesveidu, bezmaksas brokastis, pusdienas darbā, sportošanas iespējas, stresa mazināšanas pasākumi u.tml.)	*	*	7,2 (14)	8,0
Nodarbināto vakcinācija (bez polises)	0,0	7,4	6,5 (15)	6,9
Darba vides laboratoriskie mērījumi	30,6 (6)	6,6	6,1 (16)	11,8
Nodarbināto informēšanas kampaņas par veselīgu dzīvesveidu (piemēram, par veselīgu uzturu, smēķēšanas ietekmi uz veselību u.tml.)	5,1 (9)	9,4	*	*

Darba aizsardzības pasākums	2018.gads			
	Darba devēju aptauja		Nodarbināto aptauja	
	Darba devēju īpatsvars izglītības nozarē, kuri apgalvo, ka ieguldījuši līdzekļus darba aizsardzības pasākumos**	Darba devēju īpatsvars vidēji Latvijā, kuri apgalvo, ka ieguldījuši līdzekļus darba aizsardzības pasākumos	Nodarbināto īpatsvars izglītības nozarē, kuri apgalvo, ka darba devējs nodrošinājis darba aizsardzības pasākumus**	Nodarbināto īpatsvars vidēji Latvijā, kuri apgalvo, ka darba devējs nodrošinājis darba aizsardzības pasākumus
Veselību veicinošas vides ierīkošanai (piemēram, drošu velonovietņu izbūvei)	5,1 (9)	4,9	*	*
Darba aizsardzības speciālistu un uzticības personu apmācībai	0,0	10,0	*	*

Piezīmes:

* – šādi atbilžu varianti aptaujā nebija iekļauti;

** – iekavās norādīta dotā darba aizsardzības pasākuma pozīcija/vieta konkrētā gadā

Bāze darba devēju aptaujai: nozarē n=9; visi respondenti n=1081

Bāze nodarbināto aptaujai: nozarē n=241; visi respondenti n=2502

Avots: darba devēju un nodarbināto aptaujas

2018.gada darba devēju aptaujā respondenti no izglītības nozares visbiežāk atbildēja, ka ieguldījuši līdzekļus tādos darba aizsardzības pasākumos kā ugunsdzēsības līdzekļu iegāde, uzturēšana, pirmās palīdzības aptieciņu iegāde, darba vietu ergonomikas uzlabošana, ar darbu saistītu ikdienas sadzīves apstākļu uzlabošana, darba apģērbs un individuālās aizsardzības līdzekļi un darba vides uzlabošana. Turklāt, darba devēji izglītības nozarē visus šos pasākumus pieminēja biežāk kā vidēji Latvijā. Salīdzinoši, arī nodarbināto aptaujas ietvaros respondenti biežāk pieminēja tādus darba aizsardzības pasākumus kā ugunsdzēsības līdzekļu un pirmās palīdzības aptieciņu iegāde, tomēr pārējie biežāk minētie pasākumi bija atšķirīgi – nodarbināto instruktāža un speciālā apmācība, drošības zīmju izvietošana, veselības apdrošināšanas polises, nodarbināto obligātās veselības pārbaudes (bez polises) un apmācība pirmās palīdzības sniegšanā. Jāatzīmē, ka arī nodarbināto aptaujas ietvaros visi šie pasākumi tika minēti biežāk kā vidēji Latvijā. Kopumā nodarbinātie un darba devēji norādīja, ka bieži nodrošināti tādi darba aizsardzības pasākumi, kas saistīti ar ārkārtas situāciju novēršanu un rīcību to laikā (ugunsdzēsības līdzekļu iegāde, uzturēšana, pirmās palīdzības aptieciņu iegāde u.c.), kas sakrīt ar iepriekš minēto tendenci, ka izglītības nozarē darba aizsardzības pasākumi lielākoties saistīti ar ārkārtas situāciju novēršanu un risināšanu. Izglītības nozares uzņēmumos/iestādēs vajadzētu vairāk nodrošināt preventīvos/profilaktiskos darba aizsardzības pasākumus, piemēram, nodrošināt skolotāju darba vietās ergonomiskus rakstāmgaldus, ergonomiskus krēslus, darbam ar datoru piemērotu apgaismojumu, kā arī dažādus veselības veicināšanas pasākumus – vingrošanu, peldbaseina apmeklējumus, iespēju atpūsties klusā vidē.

Atbildot uz jautājumu, vai strādājot nodarbinātajiem ir nepieciešams lietot individuālās aizsardzības līdzekļus, lielākā daļa nodarbināto norādīja, ka viņiem tas nav nepieciešams (izglītības nozarē – 80,6%, vidēji Latvijā – 54,0%). Šis rādītājs ir ievērojami augstāks nekā vidēji Latvijā, ko var skaidrot ar izglītības nozares darba specifiku. Individuālās aizsardzības līdzekļu lietošana būtu nepieciešama, piemēram, ķīmijas, bioloģijas skolotājiem, laborantiem un saimniecības darbiniekiem. Tikai 18,7% nodarbināto nozarē norādīja, ka viņiem ir nepieciešams lietot šādus aizsardzības līdzekļus (vidēji Latvijā – 44,8%). Visi no šiem respondentiem atbildēja, ka individuālos aizsardzības līdzekļus nodrošina vai daļēji nodrošina darba devējs (vidēji Latvijā – 96,7%). Tāpat 91,1% no viņiem apgalvoja, ka šos līdzekļus izmanto vienmēr (vidēji Latvijā – 86,8%), kamēr 8,9% – izmanto dažreiz vai neizmanto nemaz (vidēji Latvijā – 12,6%). No tiem respondentiem, kuri apgalvoja, ka aizsardzības

līdzekļus izmanto reti vai neizmanto vispār (n=4), viens precizēja, ka nav skaidrs, kam šie līdzekļi ir domāti vai kā tos lietot (nozārē – 22,1%, vidēji Latvijā – 4,9%), viens apgalvoja, ka tie traucē strādāt vai spiež (nozārē – 28,9%, vidēji Latvijā – 46,3%), bet divi norādīja variantu “Cits iemesls” (49,0%, vidēji Latvijā – 21,7%) un precizēja, ka dažus darbus nav ērti veikt ar aizsardzības līdzekļiem, un, ka šādi aizsardzības līdzekļi tiek lietoti pēc vajadzības, piemēram, gumijas cimdi, ja bērnam asiņo roka.

2018.gada darba devēju aptaujas laikā 47,2% respondentu norādīja, ka darba aizsardzības speciālista pienākumus veic pats darba devējs, kas ir retāk kā vidēji Latvijā (58,4%). Negatīvi vērtējams tas, ka 12,8% no šiem darba devējiem arī nebija ieguvuši ne augstāko profesionālo, ne profesionālās pilnveides izglītību darba aizsardzībā (vidēji Latvijā – 36,6%). Savukārt 15,6% darba devēju apgalvoja, ka uzņēmumā/iestādē ir darba aizsardzības speciālists (vidēji Latvijā 15,6%). Pozitīvi vērtējams fakts, ka neviens no darba devējiem nenorādīja, ka uzņēmuma/iestādes darba aizsardzības speciālists nav apguvis ne augstāko profesionālo, ne profesionālās pilnveides izglītību darba aizsardzībā. Tāpat 6,0% respondentu apgalvoja, ka uzņēmumā/iestādē strādā vairāki darba aizsardzības speciālisti un/vai ir izveidota darba aizsardzības daļa (vidēji Latvijā – 0,9%). Liela daļa respondentu norādīja, ka viņu uzņēmumā/iestādē ir noslēgts līgums ar kompetentu institūciju/speciālistu kā ārpalpojumu sniedzēju, precīzāk, 23,4% uzņēmuma/iestādes vadītāju apgalvoja, ka viņiem ir līgums ar kompetentu institūciju (vidēji Latvijā – 11,0%), bet 19,9% – ka viņiem ir līgums ar kompetentu speciālistu darba aizsardzības jomā (vidēji Latvijā – 14,3%).

No darba devējiem izglītības nozarē, kuri norādīja, ka uzņēmumam/iestādei ir noslēgts līgums ar kompetentu institūciju/speciālistu (n=5), pilnīgi visi norādīja, ka galvenokārt saņēmuši tādus pakalpojumus kā darba vides riska novērtējums (vidēji Latvijā – 83,8%), darba vides iekšējā uzraudzība (vidēji Latvijā – 59,5%) un padomi nepieciešamajiem preventīvajiem pasākumiem (vidēji Latvijā – 61,0%). 86,3% respondentu apgalvoja, ka saņēmuši tādu pakalpojumu kā darba aizsardzības instrukciju izstrāde (vidēji Latvijā – 75,0%), bet 63,9% – laboratorisko mērījumu veikšana (vidēji Latvijā – 28,1%) un nodarbināto veselības pārbaužu organizācija (vidēji Latvijā – 31,2%). 49,9% respondentu apgalvoja, ka tika izmantoti tādi pakalpojumi kā padomi vispārējos arodveselības aprūpes un darba aizsardzības jautājumos (vidēji Latvijā 37,0%), padomi darba aprīkojuma izvēlē un lietošanā (vidēji Latvijā – 36,7%), padomi darba apģērba un individuālās aizsardzības līdzekļu izvēlē (vidēji Latvijā – 30,8%) un palīdzība nodarbināto instruktāžā un apmācībā (vidēji Latvijā – 74,2,0%). Tāpat 36,0% darba devēju apgalvoja, ka saņēmuši tādus pakalpojumus kā atzinums par neatbilstībām darba aizsardzības tiesību aktu prasībām (vidēji Latvijā – 20,1%), bet 18,0% aptaujāto norādīja, ka kompetenta institūcija/speciālists sniedza padomus nodarbināto veselības veicināšanas jomā (vidēji Latvijā – 24,6%). Lai gan darba devēju - respondentu skaits izglītības nozarē ir pārāk mazs, lai iegūtu vispārinošus secinājumus, var secināt, ka gan nozarē, gan vidēji Latvijā tendences ir līdzīgas un kompetentas institūcijas/speciālisti galvenokārt piedalās darba vides riska novērtējuma veikšanā.

2018.gada darba devēju aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, cik bieži pēdējā gada laikā nodarbinātie ir snieguši ieteikumus par darba vides un darba tiesisko attiecību uzlabošanu, uz kuru 37,2% (n=4) darba devēju atbildēja, ka nodarbinātie to ir darījuši (vidēji Latvijā 24,9%), bet 62,8% aptaujāto norādīja, ka ieteikumi netika sniegti (vidēji Latvijā 63,7%). No darba devējiem, kuri apgalvoja, ka ieteikumi tika sniegti, 20,9% norādīja, ka tie sniegti par darba vides iekārtošanu tā, lai izvairītos no darba vides risku ietekmes (vidēji Latvijā 13,4%), 20,9% atbildēja, ka sniegti ieteikumi par individuālo darba aizsardzības līdzekļu nodrošināšanu (vidēji Latvijā 13,4%), bet 16,3% – par apgaismojuma uzlabošanu darba vietā (vidēji Latvijā 4,2%). 42,0% darba devēji norādīja uz citiem ieteikumiem (vidēji Latvijā 11,7%), piemēram, traucējumiem darba vidē – remontu. Darba devējiem aptaujas ietvaros tika lūgts novērtēt 10 punktu skalā, cik lielā mērā tiek ņemti vērā nodarbināto ieteikumi par darba apstākļu un vides vai darba tiesisko attiecību uzlabošanu. Šajā skalā 1 nozīmē “nemaz neņem vērā”, bet 10 – “un pilnībā ņemu vērā”. 2018.gadā vidēji darba devēji izglītības nozarē sevi vērtēja ar 7,7 punktiem, kas ir zemāk kā vidēji Latvijā (8,5).

Līdzīgi jautājumi tika uzdoti arī 2018.gada nodarbināto aptaujas ietvaros. 20,6% nodarbināto atbildēja, ka viņi vismaz vienreiz ir snieguši ieteikumus par darba apstākļu un vides uzlabošanu vai darba tiesisko attiecību sakārtošanu, kas ir augstāks rādītājs kā vidēji Latvijā (16,6%), kamēr 76,5% norādīja, ka tas netika darīts (vidēji Latvijā 80,6%). No tiem respondentiem, kuri bija snieguši ieteikumus (n=48), 22,4% tos sniedza par darba vides labiekārtošanu (telpu remontu un iekārtošanu). Tāpat 22,4% piedāvāja ieteikumus par darba aprikojuma iegādi vai uzlabošanu, bet 10,2% – par darba organizāciju (pusdienlaika noteikšana, skaidras amata funkcijas nodarbinātajiem). 8,2% nodarbināto sniedza ieteikumus par darba vides ergonomikas uzlabošanu (ērtāki krēsli, darba vieta). Līdzīgi kā darba devēju aptaujā, arī nodarbinātie apgalvoja, ka snieguši ieteikumus par apgaismojumu (6,1%). Tāpat 6,1% nodarbināto arī sniedza ieteikumus par darba aizsardzības jautājumiem, piemēram, speciālā darba apģērba iegādi. Vēl 6,1% nodarbināto ieteica uzlabot ar darba specifiku saistītus jautājumus (sadarbību ar vecākiem un konfliktu risināšanu). Savukārt 4,1% respondentu norādīja, ka sniedza ieteikumus arī par darba tiesisko attiecību uzlabošanu (virsstundu darba kompensāciju). Nodarbinātie izglītības nozarē, vērtējot 10 punktu skalā, cik lielā mērā tiek ņemti vērā nodarbināto ieteikumi par darba apstākļu un vides vai darba tiesisko attiecību uzlabošanu, kur 1 nozīmē “nemaz neņem vērā”, bet 10 – “un pilnībā ņem vērā”, to novērtēja ar 7,0 punktiem, kas ir līdzīgs rezultāts kā vidēji Latvijā (7,0).

Darba vides objektīvo mērījumu rezultātu apkopojums izglītības nozares uzņēmumos/iestādēs

Darba vides objektīvo mērījumu analīzē apkopoti dati par laika posmu 2013.-2016.gadam. Rīgas Stradiņa universitātes aģentūras Darba drošības un vides veselības institūta (turpmāk – RSU DDVVI) Higiēnas un arodslimību laboratorija izglītības nozarē ir veikusi 157 mērījumus, no kuriem visvairāk ir mērīts troksnis – 24% (n=37), oglekļa dioksīds – 19% (n=30), gaisa relatīvais mitrums – 15% (n=24), temperatūra – 15% (n=24) un gaisa kustības ātrums – 15% (n=24), bet vismazāk mērīts apgaismojums – 8% (n=12), organiskie šķīdinātāji – 3% (n=5) un azbests – 1% (n=1) (4. tabula).

4. tabula. Darba vides riska faktoru mērījumu kopējais skaits un procentuālais sadalījums, 2013.-2016.g.

Darba vietā novērtētie faktori	2013	2014	2015	2016	Kopā
Organiskie šķīdinātāji	-	-	-	5	5
	-	-	-	11%	3%
Azbests	1	-	-	-	1
	2%	-	-	-	1%
Apgaismojums	-	4	7	1	12
	-	8%	100%	2%	8%
Troksnis	24	11	-	2	37
	45%	21%	-	5%	24%
Gaisa temperatūra	8	11	-	5	24
	15%	21%	-	11%	15%
Gaisa kustības ātrums	8	11	-	5	24
	15%	21%	-	11%	15%
Gaisa relatīvais mitrums	8	11	-	5	24
	15%	21%	-	11%	15%

Oglekļa dioksīds	4	5	-	21	30
	8%	9%	-	48%	19%
Kopā	53	53	7	44	157

Piezīme: “-” attiecīgajā gadā šādi mērījumi netika veikti

Avots: Rīgas Stradiņa universitātes aģentūra Darba drošības un vides veselības institūts

Dati parāda, ka dinamikā palielinājies mērījumu skaits tādiem vides riska faktoriem kā oglekļa dioksīds, bet ievērojami samazinājies trokšņa mērījumu skaits (4. tabula).

Izglītības nozarē kopumā no 157 novērtētām darba vietām/procesiem 32 jeb 20% gadījumu darba vides riska faktori neatbilda pieļaujamām vai rekomendējamām normām. Analizējot izglītības nozarē veikto mērījumu rezultātus, redzams, ka visvairāk arada ekspozīcijas robežvērtībai (turpmāk – AER) vai rekomendējamiem lielumiem neatbilst azbests – 100% (n=1), oglekļa dioksīds – 53% (n=16), gaisa kustības ātrums – 29% (n=7) un gaisa temperatūra 21% (n=5). Savukārt tāds riska faktors kā apgaismojums pilnīgi visos mērījumos atbilda AER vai rekomendējamiem lielumiem (4. tabula, 5. tabula).

5. tabula. Darba vides riska faktoru mērījumu skaits, kas neatbilst arada ekspozīcijas robežvērtībām vai rekomendējamiem lielumiem un šādu mērījumu procentuālais sadalījums, 2013.-2016.g.

Darba vietā novērtētie faktori	2013	2014	2015	2016	Kopā
Azbests	1	-	-	-	1
	100%	-	-	-	100%
Troksnis	-	-	-	2	2
	-	-	-	100%	5%
Gaisa temperatūra	3	2	-	-	5
	38%	18%	-	-	21%
Gaisa kustības ātrums	1	5	-	1	7
	13%	45%	-	20%	29%
Gaisa relatīvais mitrums	-	1	-	-	1
	-	9%	-	-	4%
Oglekļa dioksīds	3	2	-	11	16
	75%	40%	-	52%	53%
Kopā	8	10	0	14	32

Piezīme: “-” attiecīgajā gadā šādi mērījumi netika veikti

Avots: Rīgas Stradiņa universitātes aģentūra Darba drošības un vides veselības institūts

Lai gan azbesta mērījumi visbiežāk neatbilst AER vai rekomendējamajām normām, jāņem vērā, ka veikts tikai viens mērījums, turklāt mērījumi tiek veikti tikai gadījumos, ja rodas aizdomas, ka nodarbinātajiem varētu būt saskare ar šādu riska faktoru (piemēram, no azbesta jumtiem, veciem cauruļu siltinājumiem u.tml.) [7].

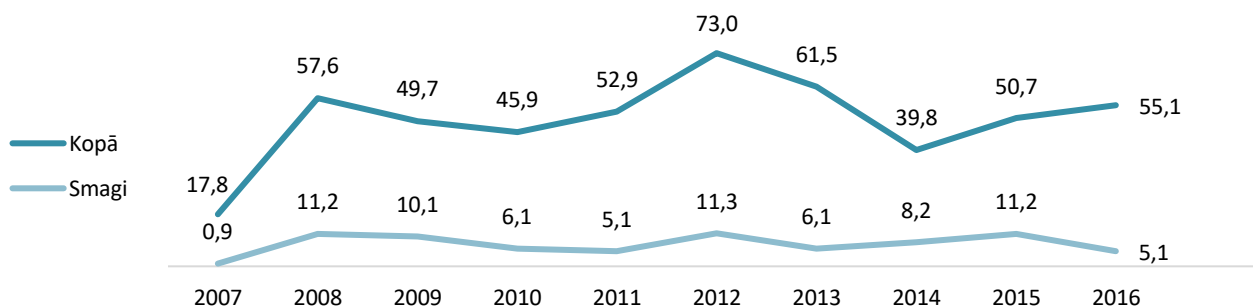
Savukārt oglekļa dioksīda mērījumu neatbilstība normām norāda uz nozīmīgu problēmu izglītības iestādēs – daļā no tām ir nepietiekami efektīvas ventilācijas sistēmas iekštelpās. Ventilācija iekštelpās ir īpaši nozīmīga, ja tajās ilgstoši uzturas liels cilvēku daudzums (kā tas ir izglītības iestādēs). Ja ventilācijas sistēmas nav vai tā ir nepietiekami efektīva, oglekļa dioksīda koncentrācija dienas laikā pieaug [9]. Tātad izglītības uzņēmumu/iestāžu vadītājiem un pašvaldību pārstāvjiem, kuri ir atbildīgi par finansējuma piešķiršanu izglītības

iestāžu rekonstrukcijām/remonti, būtu jādomā par ventilācijas sistēmu izbūves uzlabošanu izglītības iestādēs, kā arī jāturpina veikt oglekļa dioksīda mērījumus, lai noteiktu darba vides atbilstību normām.

Nelaiemes gadījumu darbā analīze izglītības nozarē

Nelaiemes gadījumu (turpmāk – NG) analīzē apkopoti dati par laika periodu no 2007. līdz 2016.gadam. Zemāk redzams NG skaits uz 100 000 nodarbināto izglītības nozarē pēc smaguma pakāpes (1. attēls).

1. attēls. Nelaiemes gadījumu skaits uz 100 000 nodarbināto izglītības nozarē, 2007.-2016.g.

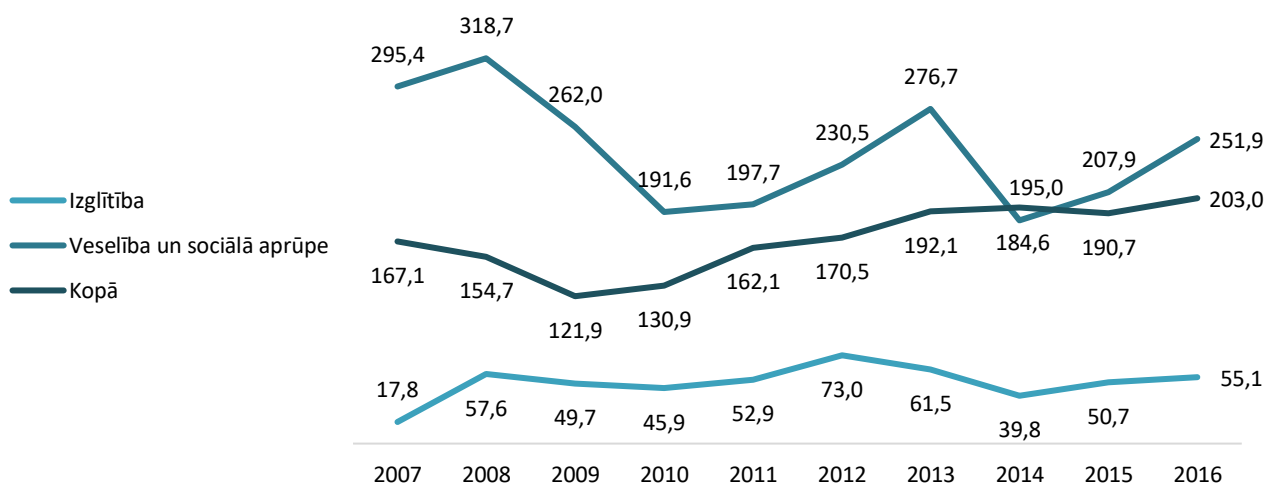

Avots: Valsts darba inspekcija, Centrālā statistikas pārvalde

Kopējais NG skaits uz 100 000 nodarbināto izglītības nozarē kopš 2014.gada (kad tas sasniedza 39,8 NG uz 100 000 nodarbināto) ir palielinājies, bet šis rādītājs ir zemāks kā 2012.gadā, kad tas sasniedza visaugstāko līmeni dinamikā – 73,0 NG uz 100 000 nodarbināto. Līdzīga situācija ir vērojama attiecībā uz smago NG skaitu, kas ir samazinājies – no 11,2 NG uz 100 000 nodarbināto 2015.gadā līdz 5 NG uz 100 000 nodarbināto 2016.gadā (1. attēls). Lielākais smago NG skaits reģistrēts 2012.gadā (11,3 NG uz 100 000 nodarbināto), kā arī 2010. un 2015.gadā (11,2 nelaiemes gadījumi uz 100 000 nodarbināto).

2. attēlā redzams NG skaita salīdzinājums izglītības nozarē, veselības un sociālās aprūpes nozarē, kā arī visās nozarēs kopumā. Salīdzinājums ar veselības un sociālās aprūpes nozari tiek veikts, jo abās nozarēs nodarbinātajiem darba ikdienā ir tiešs kontakts ar cilvēkiem, kas nav kolēģi viņu darba vietā.

2. attēls. Nelaiemes gadījumu skaits uz 100 000 nodarbināto izglītības nozarē, kā arī veselības un sociālās aprūpes nozarē un visās nozarēs kopā, 2007.–2016.g.

Avots: Valsts darba inspekcija, Centrālā statistikas pārvalde

Salīdzinot ar NG rādītājiem visās nozares kopumā, kā arī veselības un sociālās aprūpes nozarē, redzams, ka izglītības nozarē laika periodā no 2007. līdz 2016.gadam reģistrētais NG skaits ir ievērojami zemāks. 2016.gadā reģistrētais NG skaits izglītības nozarē (55,1 NG uz 100 000 nodarbināto) ir vairāk kā 4 reizes mazāks kā veselības un sociālās aprūpes nozarē (251,9 NG uz 100 000 nodarbināto) un vairāk kā 3 mazāks kā visās nozarēs kopumā (203,0 NG uz 100 000 nodarbināto) (2. attēls).

Vērtējot izglītības nozares un veselības un sociālās aprūpes nozares datus dinamikā, var pamanīt, ka 2014.gadā abās nozarēs reģistrēto negadījumu skaits samazinājās, bet izglītības nozarē NG skaita pieaugums kopš 2014.gada nav tik liels kā veselības un sociālās aprūpes nozarē (no 184,6 NG uz 100 000 nodarbināto 2014.gadā līdz 251,9 NG uz 100 000 nodarbināto 2016.gadā). Kopumā izglītības nozarē kopš 2007.gada NG skaits ir ievērojami palielinājies (no 17,8 NG uz 100 000 nodarbināto 2007.gadā līdz 55,1 NG uz 100 000 nodarbināto 2016.gadā), kas visticamāk saistīts ar to, ka NG tikuši biežāk reģistrēti (2. attēls).

Darba devēju un nodarbināto aptaujas

Atbilstoši darba devēju aptaujas rezultātiem, tikai 1 jeb 7,8% respondentu apgalvoja, ka pēdējo 3 gadu laikā uzņēmumā/iestādē tika reģistrēts(-i) NG (vidēji Latvijā – 1,8%). Šis darba devējs notikušo NG raksturo kā tādu, pēc kura nodarbinātajam bija darbspējas lapa 1 līdz 3 dienas (vidēji Latvijā – 27,8%). Kā apgalvo respondents, tika veikta NG izmeklēšana (vidēji Latvijā – 79,2%) un par to tika ziņots Valsts darba inspekcijai (turpmāk – VDI) (vidēji Latvijā – 69,3%), bet netika aprēķinātas tiešās izmaksas NG (vidēji Latvijā – 29,3%). Šī respondenta atbilde vērtējama skeptiski, jo, ja nodarbinātajiem darbspējas lapa pēc NG ir nepieciešama tikai 1-3 dienas, tad NG nav jāreģistrē [12], tātad iespējams nozares darba devējam trūkst izpratnes par NG uzskaites kārtību. Kā NG cēloni respondents min to, ka nodarbinātais neievēroja darba aizsardzības prasības (vidēji Latvijā – 70,9%). Lai izslēgtu vai samazinātu iespēju šādiem NG atkārtoties, darba devējs apgalvoja, ka pēc NG tika nodrošināta nodarbināto papildus instruktāža (vidēji Latvijā – 66,5%).

Arī nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdoti jautājumi par NG darbā, un atbilstoši aptaujas rezultātiem 7 jeb 2,6% nodarbināto apgalvoja, ka pēdējo 3 gadu laikā viņu darba vietā ir bijis kāds ar darbu saistīts NG, kas ir mazāk nekā vidēji Latvijā (8,5%). 69,5% respondentu precizēja, ka tie bija viegli NG ar vienu cietušo (vidēji Latvijā – 66,8%), bet 11,9% nodarbināto norādīja, ka tas bija smags NG ar vienu cietušo (vidēji Latvijā – 15,0%). Tāpat 66,7% nodarbināto apgalvoja, ka šie NG tika izmeklēti (vidēji Latvijā – 68,4%), 14,2% minēja, ka izmeklēti tika daži (vidēji Latvijā – 4,9%), bet 18,5% – ka NG netika izmeklēti vispār (vidēji Latvijā – 15,9%). Turklāt tikai

26,1% respondentu norādīja, ka par visiem NG tika ziņots VDI (par visiem: vidēji Latvijā – 50,1%; par dažiem: vidēji Latvijā – 3,6%). Jāatzīmē, ka nodarbinātais, kurš notikušo NG raksturoja kā smagu, bija viens no aptaujātajiem, kurš apgalvoja, ka par to tika ziņots VDI. Lielākā daļa jeb 66,7% atbildēja, ka par NG ziņots netika vispār (vidēji Latvijā – 22,1%). 44,7% aptaujāto apgalvoja, ka darba devēji visus NG noformējuši atbilstoši (vidēji Latvijā – 48,0%), bet 18,5% nodarbināto minēja, ka tie tika noformēti dažādi – kā NG, kā sadzīves NG vai nenoformēti vispār (vidēji Latvijā – 8,3%). Negatīvi vērtējams tas, ka liela daļa nodarbināto apgalvoja, ka par vieglajiem NG netika ziņots VDI, ko arī iespējams daļēji saistīt ar zemajiem NG rādītājiem izglītības nozarē VDI un Centrālās statistikas pārvaldes (turpmāk – CSP) datus.

Kā NG cēlonus puse respondentu minēja darba aizsardzības prasību neievērošanu gan no nodarbināto puses, gan trūkumus darba organizācijā (nozārē – 50,0%, vidēji Latvijā – 22,8%). Jāpiemin, ka respondents, kurš raksturoja notikušo NG kā smagu, arī bija izvēlējis šo atbildi. Tāpat 18,5% nodarbināto norādīja gan uz trūkumiem darba organizācijā (vidēji Latvijā – 9,3%), gan pieminēja no darba devēja un nodarbinātā neatkarīgus apstākļus (vidēji Latvijā – 32,0%). Salīdzinot ar darba devēju aptaujas rezultātiem, neviens no nodarbinātajiem kā cēloni neatzīmēja tikai to, ka nodarbinātie neievēroja darba drošības prasības (vidēji Latvijā – 43,5%). Lai mazinātu šādu NG iespējamību, 32,7% nodarbināto norādīja, ka tika pārveidota darba organizācija (vidēji Latvijā – 14,0%). Tāpat 36,8% nodarbināto apgalvoja, ka tika veikta nodarbināto instruktāža (vidēji Latvijā – 53,3%), bet 18,5% respondenti minēja, ka tika veikta aprīkojuma nomaiņa vai labošana (vidēji Latvijā – 15,3%). Jāatzīmē, ka pēc smagā NG tika veikta nodarbināto instruktāža. Savukārt 30,5% nodarbināto atbildēja, ka darba devējs pēc NG neveica nekādus darba aizsardzības pasākumus (vidēji Latvijā – 18,0%), kas ir vērtējams negatīvi. Kopumā situācija izglītības nozares uzņēmumos/iestādēs attiecībā uz NG ir neapmierinoša, jo daļa vieglo NG netiek reģistrēti, un daļa darba devēju pēc NG neveic darba aizsardzības pasākumus. Jāņem vērā, ka gan darba devēju, gan nodarbināto aptaujās respondentu skaits, kuri apgalvoja, ka NG ir notikuši, ir neliels, kas liedz izdarīt plašākus secinājumus par NG struktūru.

Nodarbināto veselības traucējumi un arodslimības izglītības nozarē

Nodarbināto aptauja

Nodarbināto aptaujas ietvaros tika uzdots jautājums, vai viņiem ir kādi veselības traucējumi, kuru cēlonis, viņuprāt, ir darba vidē esošie kaitīgie faktori (6. tabula).

6. tabula. Nodarbināto īpatsvars, kuri apgalvo, ka viņiem ir veselības traucējumi, kuru cēlonis, viņuprāt, ir darba vidē esošie kaitīgie faktori, %

Nozare	2018
Izglītība	11,4
Lauksaimniecība un mežsaimniecība	16,6
Pārtikas produktu un dzērienu ražošana	9,0
Tekstilizstrādājumu un apģērbu ražošana	12,1
Koksnes, koka un korķa izstrādājumu ražošana, mēbeļu ražošana	20,5
Papīra un papīra izstrādājumu ražošana, poligrāfija un ierakstu reproducēšana	11,7
Metālu, gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas	4,3
Būvniecība	15,3
Transports un uzglabāšana	17,4

Nozare	2018
Veselība un sociālā aprūpe	17,4
Vidēji Latvijā	12,7

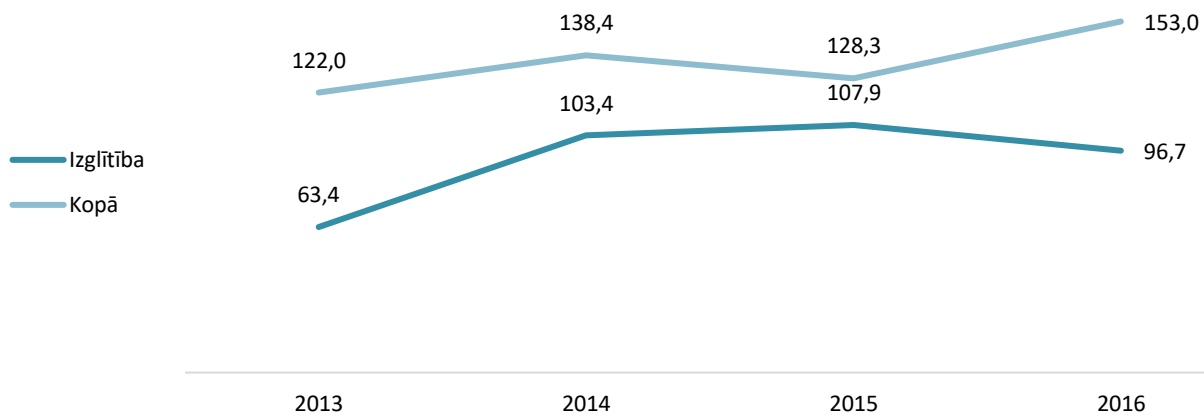
Piezīme: tabulā iekļautas nozares, par kurām šajā pētījumā veidoti tematiskie pielikumi

Bāze: respondenti no izglītības nozares, 2018.gadā n=241

Avots: nodarbināto aptauja

2018.gadā izglītības nozarē nodarbinātie nedaudz retāk kā vidēji Latvijā atbildēja, ka viņiem ir šādi veselības traucējumi. Retāk šādu atbildi sniedza tikai nodarbinātie no pārtikas produktu un dzērienu ražošanas nozares un metālu, gatavo metālizstrādājumu ražošanas nozares. Šādas atbildes ir saistītas ar nodarbināto izpratni par darba vides riska faktoru ietekmi uz viņu veselību (6. tabula).

3. attēls. Pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits dinamikā (uz 100 000 nodarbināto) izglītības nozarē salīdzinājumā ar kopējo arodslimnieku skaitu visās tautsaimniecības nozarēs, 2013.-2016.g.

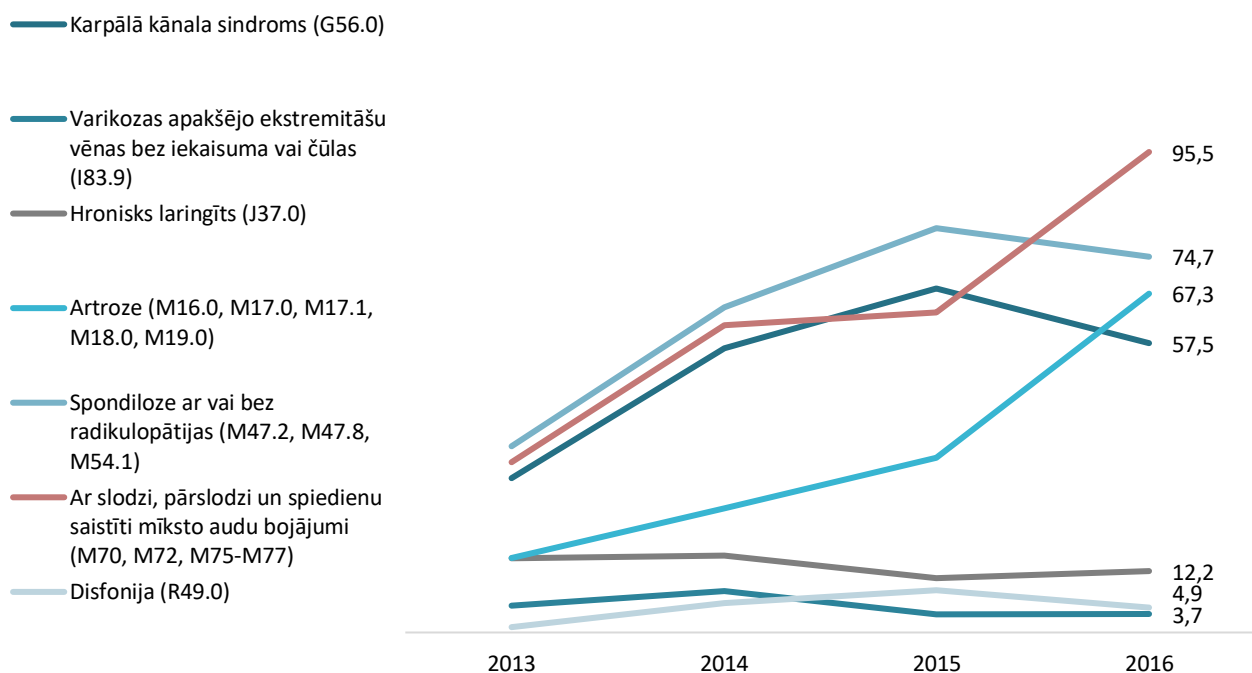
Avots: Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centrs

Izglītības nozarē kopš 2013.gada pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits ir pieaudzis no 63,4 līdz 96,7 arodslimniekiem uz 100 000 nodarbināto 2016.gadā. Savukārt, salīdzinot ar rezultātiem valstī kopumā, nozarē pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits uz 100 000 nodarbināto ir mazāks, turklāt dinamikā no 2014. līdz 2016.gadam novērojamas pretējas kāpuma un krituma tendences. Augstākais pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku skaits izglītības nozarē bija 2015.gadā ar 107,9 arodslimniekiem uz 100 000 nodarbināto, kas ir par 20,4 arodslimniekiem uz 100 000 nodarbināto mazāk kā vidēji Latvijā šajā gadā (128,3 uz 100 000 nodarbināto) (3. attēls).

Laika periodā no 2013.-2016.gadam vidējais pirmreizēji reģistrēto arodslimnieku vecums izglītības nozarē bija 55,8 gadi (vidēji Latvijā: 54,0), un 90,2% arodslimnieku bija sievietes, kamēr 9,8% – vīrieši (vidēji Latvijā – sievietes 65,4%; vīrieši – 34,6%). Tāpat vidējais arodslimību skaits vienam arodslimniekam šajā periodā palielinājies no 2,4 arodslimībām 2013.gadā (vidēji Latvijā 2,6) līdz 3,5 arodslimībām 2016.gadā (vidēji Latvijā 3,8). Šādi dati par arodslimībām arī sakrīt ar nodarbināto dzimumu struktūru izglītības nozarē. Atbilstoši Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) 2016.gada datiem 83,8% pedagogu Latvijā ir sievietes un 45,9% pedagogu ir vecāki par 50 gadiem [4]. Tātad arodslimnieku sieviešu īpatsvara atšķirības var skaidrot gan ar to, ka lielākā daļa pedagogu ir sievietes (bet ne visi izglītības nozarē strādājošie ir pedagogi), gan to, ka sievietes biežāk dodas pie ārsta noformēt arodslimības [2]. Kā liecina kādas citas 2013.gadā veiktas starptautiskas aptaujas dati par izglītības nozari (Teaching and Learning International Survey – TALIS),

pedagogu vidējais darba stāžs Latvijā bija 22 gadi [3], kas ir nozīmīgs faktors, jo arodslimības veidojas laika gaitā, turklāt, vidējais darba stāžs arodslimniekiem Latvijā 2016.gadā bija 26 gadi [6]. Ņemot vērā ergonomiskos riska faktoros izglītības nozarē (piemēram, ilgstošs darbs stāvus vai sēdus, darbs ar paceltu roku, grāmatu pārvietošana, bērnu celšana u.tml.), kā arī tādus vispārīgus faktoros kā sabiedrības novecošanās, paredzams, ka arodslimnieku skaits nozarē turpinās palielināties.

4. attēls. Izplatītāko arodslimību skaita sadalījums izglītības nozarē pa gadiem (uz 100 000 nodarbināto), 2013.-2016.g.

Piezīme: attēlā redzamā grafika vērtības skatīt 7. tabulā

Avots: Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centrs

7. tabula. Izplatītāko arodslimību skaita sadalījums izglītības nozarē pa gadiem (uz 100 000 nodarbināto), 2013.-2016.g.

Gads	Karpālā kānala sindroms (G56.0)	Varikozas apakšējo ekstremitāšu vēnas bez iekaisuma vai čūlas (I83.9)	Hronisks laringīts (J37.0)	Artroze (M16.0, M17.0, M17.1, M18.0, M19.0)	Spondiloze ar vai bez radikulopātijas (M47.2, M47.8, M54.1)	Ar slodzi, pārslodzi un spiedienu saistīti mīksto audu bojājumi (M70, M72, M75-M77)	Disfonija (R49.0)
2013	30,7	5,3	14,8	14,8	37,0	33,8	1,1
2014	56,4	8,2	15,3	24,7	64,6	61,1	5,9
2015	68,3	3,6	10,8	34,8	80,3	63,5	8,4
2016	57,5	3,7	12,2	67,3	74,7	95,5	4,9

Avots: Paula Stradiņa Klīniskās universitātes slimnīcas Aroda un radiācijas medicīnas centrs

2016.gadā visbiežāk reģistrētās arodslimības izglītības nozarē bija ar slodzi, pārslodzi un spiedienu saistīti mīksto audu bojājumi, piemēram, pleca locītavas bojājumi un entezopātijas, kuras izraisa tādi darba vides riska faktori nozarē kā darbs ar paceltu roku (darbs pie tāfeles u.tml.), smagumu (bērnu, grāmatu u.tml.)

pārvietošana, ilgstoša sēdēšana, labojot skolēnu darbus, u.tml. Laika periodā no 2013.-2016.gadam šādu arodslimnieku skaits strauji pieauga no 33,8 līdz 95,5 no jauna reģistrētiem arodslimniekiem uz 100 000 nodarbināto. Otra biežāk sastopamā arodslimība 2016.gadā nozarē bija spondiloze ar vai bez radikulopātijas (74,7 arodslimnieki uz 100 000 nodarbināto), kas izraisa mugurkaula darbības traucējumus. Tāpat izglītības nozarē nodarbinātie bieži sirgst ar artrozi, kas skar gūžas, ceļu, plaukstas un citas locītavas. Dinamikā šādu arodslimnieku skaits ir strauji pieaudzis no 14,8 arodslimniekiem uz 100 000 nodarbināto 2013.gadā līdz 67,3 arodslimniekiem uz 100 000 nodarbināto 2016.gadā (4. attēls, 7. tabula).

Bieži sastopama arodslimība izglītības nozarē ir arī karpālā kanāla sindroms. Šādu arodslimnieku skaits dinamikā pieauga līdz 2015.gadam, kad tas sasniedza augstākos rādītājus – 68,3 no jauna reģistrēti arodslimnieki uz 100 000 nodarbināto. Tāpat salīdzinoši bieži sastopama arodslimība nozarē ir varikozas apakšējo ekstremitāšu vēnas. Šādu arodslimnieku skaits dinamikā ir mainīgs, bet augstāko rezultātu tas sasniedza 2014.gadā – 8,2 arodslimnieki uz 100 000 nodarbināto (4. attēls, 7. tabula). Varikoze tāpat kā karpālā kanāla sindroms, artroze, spondiloze, kā arī ar slodzi, pārslogzi un spiedienu saistīti mīksto audu bojājumi ir saistīti ar ergonomisku faktoru un pārslogdes radītām problēmām darba vidē, piemēram, ilgstošu darbu stāvus, vienvēidīgām kustībām, strādājot pie tāfeles, rakstot u.tml. [1, 5]. Šādu riska faktoru klātbūtni darba vidē apstiprina arī darba devēju un nodarbināto aptauju rezultāti. Turklāt, šīs arodslimības ir saistītas ar traucējumiem mugurkaula un augšējo un apakšējo ekstremitāšu darbībā, kas norāda, ka izglītības nozarē nodarbinātie visbiežāk ir pakļauti slodzei attiecīgajās ķermeņa zonās.

Izglītības nozarē arī bieži sastopamas arodslimības, kuras izraisa balss aparāta pārslodze, piemēram, hronisks laringīts un balss traucējumi – disfonija. Hronisks laringīts jeb balsenes iekaisums dinamikā visbiežāk reģistrēts 2014.gadā (15,3 arodslimnieki uz 100 000 nodarbināto), bet kopumā šādu arodslimnieku skaits aplūkotajā periodā ir mainīgs. Līdzīgi arī arodslimnieku skaits, kuriem diagnosticēta disfonija, dinamikā svārstās. Visbiežāk šī arodslimība reģistrēta 2015.gadā – 8,4 arodslimnieki uz 100 000 nodarbināto, bet 2016.gadā reģistrēti tikai 4,9 šādi arodslimnieki uz 100 000 nodarbināto (4. attēls, 7. tabula). Abas šīs arodslimības ir saistītas fizisku (biomehānisku) riska faktoru radītu problēmu darba vidē – balss aparāta pārslogzi. Tā kā pedagoga darbs ir balstīts saskarsmē ar citiem cilvēkiem, balss izmantošana ir nozīmīga daļa no pedagoga darba ikdienas, tādēļ viņiem būtu jānodrošina un jāievēro balss atslodzes pauzes.

Kopumā jāņem vērā, ka nodarbināto aptaujās visbiežāk tika uzskaitīti tādi darba vides riska faktori kā darbs ar cilvēkiem, darbs piespiedu pozā, skaļš troksnis, darbs ar datoru, kā arī vienvēidīgas kustības, kas arī ietekmē visu iepriekš minēto arodslimību attīstību [1].

Secinājumi

1. Lai gan 2018.gada aptauju respondenti darba vidi izglītības iestādēs vērtē augstāk kā citu nozaru pārstāvji, šī pētījuma ietvaros tika atklātas vairākas negatīvas tendences nozares uzņēmumos/iestādēs darba aizsardzības jautājumos, piemēram, saistībā ar darba vides iekšējo uzraudzību, nodarbināto instruktāžu veikšanu, darba vides uzlabošanu un NG.
2. Kā liecina 2018.gada aptauju dati, darba vides iekšējās uzraudzības jautājumos izglītības nozarē būtu nepieciešami uzlabojumi, jo:
 - lai gan lielākā daļa darba devēju izglītības nozarē apgalvo, ka pēdējā gada laikā ir veikuši darba vides riska novērtējumu, tikai 61,8% no viņiem atzīst, ka pēc riska novērtējuma tika sastādīts preventīvo (profilaktisko) pasākumu plāns, kas ir retāk nekā vidēji Latvijā;
 - mazāk nekā puse izglītības nozarē nodarbināto norāda, ka viņi vai kāds cits kolēģis ir piedalījies darba vides riska novērtējumā, kas liecina, ka darba vides riska novērtējums lielākajā daļā izglītības iestāžu ir veikts formāli.
3. Balstoties uz aptauju rezultātiem, nozares darba devējiem un nodarbinātajiem ir līdzīga izpratne par riska faktoriem un to izplatību izglītības nozarē. Biežāk tiek minēti tādi riska faktori kā tiešs kontakts ar cilvēkiem, darbs ar datoru, laika trūkums, vieneidīgas kustības, smagu priekšmetu nešana un pārvietošana, darbs piespiedu pozā un skaļš troksnis. Tomēr jāuzsver, ka darba devēji un nodarbinātie lielāko daļu riska faktorus uzskaita retāk nekā vidēji Latvijā. Biežāk nekā vidēji abas respondentu grupas piemin tikai tādus riska faktorus kā tiešs kontakts ar cilvēkiem, skaļš troksnis un darbs ar datoru. Ņemot vērā, ka nozarē visbiežāk tiek reģistrētas ergonomisku riska faktoru izraisītas arodslimības, būtu nepieciešams uzlabot nozares darba devēju un nodarbināto izpratni par šādiem riska faktoriem, to ietekmi uz nodarbināto veselību un cilvēkresursiem ilgtermiņā.
4. Izglītības nozarē darba aizsardzības pasākumi lielākoties saistīti ar ārkārtas situāciju novēršanu un nodarbināto apmācībām par rīcību šādos apstākļos – 2018.gada aptaujās darba devēji un nodarbinātie norāda, ka visbiežāk uzņēmumā/iestādē tiek veikti tādi darba aizsardzības pasākumi kā ugunsdzēsības līdzekļu iegāde, uzturēšana, pirmās palīdzības aptieciņu iegāde, apmācība pirmās palīdzības sniegšanā un nodarbināto instruktāža un apmācība (piemēram, ugunsdrošības u.tml. jautājumos).
5. Tas, ka izglītības nozarē nodarbinātie galvenokārt tiek informēti par darba aizsardzības instrukcijām, parakstoties par iepazīšanos, liecina, ka nodarbināto instruktāža tiek veikta formāli, kas vērtējama kā negatīva tendence, īpaši izglītības nozarē, jo pedagogiem un izglītības iestāžu vadītājiem būtu jārada labs piemērs darba aizsardzības pasākumu nodrošināšanā arī skolēniem.
6. Izglītības nozarē no 2013. līdz 2016.gadam ir veikti 157 darba vides riska faktoru laboratoriskie mērījumi, no kuriem 32 jeb 20% gadījumu novērtētie riska faktori neatbilst AER un rekomendējamiem lielumiem. Viens no riska faktoriem nozarē, kas visbiežāk neatbilst AER un rekomendējamiem lielumiem, ir oglekļa dioksīds. Oglekļa dioksīda mērījumu rezultātu neatbilstība normām norāda uz nozīmīgu problēmu izglītības nozares uzņēmumos/iestādēs – daļā no tiem ir nepietiekami efektīvas ventilācijas sistēmas iekštelpās, tādēļ izglītības iestāžu vadītājiem un/vai atbildīgajiem pārstāvjiem pašvaldībās, kuri lemj par līdzekļu piešķiršanu izglītības iestāžu remontam, būtu jādomā par ventilāciju sistēmu uzlabošanu izglītības iestādēs, kā arī jāturpina veikt oglekļa dioksīda mērījumi, lai noteiktu darba vides atbilstību normām.
7. Izglītības nozarē kopējais NG skaits ir ievērojami zemāks kā vidēji visās nozarēs, precīzāk, 2016.gadā NG skaits uz 100 000 nodarbināto izglītības nozarē bija vairāk kā 3 reizes zemāks kā vidēji Latvijā. Lai gan šie rezultāti ir pozitīvi, jāņem vērā, ka ne visi NG nozarē tiek reģistrēti, piemēram, tikai 26,1% nodarbināto

norāda, ka par NG tika ziņots VDI. Tātad iespējams faktiskais NG skaits nozarē ir augstāks, līdzīgs vidējiem NG rādītājiem valstī.

8. 2018.gadā aptaujātie darba devēji izglītības nozarē kā NG cēloni bija pieminējuši to, ka nodarbinātie neievēroja darba aizsardzības prasības. Salīdzinoši, izglītības nozarē nodarbinātie norādīja, ka NG cēloni bija gan trūkumi darba organizācijā, gan tas, ka nodarbinātie neievēroja darba aizsardzības prasības, kā arī no darba devēja un nodarbinātā neatkarīgi apstākļi. Lai novērstu šādu NG atkārtošanos, abas respondentu grupas pieminēja, ka tika veikta nodarbināto papildus instruktāža un apmācība. Nodarbinātie vēl nosauca tādus darba aizsardzības pasākumus kā darba organizācijas pārveidošana un aprīkojuma nomaiņa. Turklāt gandrīz trešdaļa nozarē nodarbināto apgalvoja, ka pēc NG netika veikti nekādi darba aizsardzības pasākumi (nozarē – 30,5%, vidēji Latvijā – 18,0%). Kopumā situācija izglītības nozares uzņēmumos/iestādēs attiecībā uz NG darbā ir neapmierinoša, jo daļa negadījumu netiek reģistrēti un daļa darba devēju pēc NG neveic darba aizsardzības pasākumus.
9. Izglītības nozarē arodslimnieki uz 100 000 nodarbināto tiek reģistrēti retāk nekā vidēji Latvijā, tomēr kopējās tendences dinamikā ir līdzīgas – reģistrēto arodslimnieku skaits palielinās. Šādu tendenci varētu saistīt ar labāku nodarbināto informētības līmeni, kā arī izglītības nozares darba vides specifiku – salīdzinoši lielu darba stāžu nozarē un nodarbināto vecumu.
10. Lielākā daļa arodslimību izglītības nozarē ir saistītas ar traucējumiem mugurkaula, augšējo un apakšējo ekstremitāšu darbībā, piemēram, spondiloze, karpālā kanāla sindroms, ekstremitāšu locītavu artroze, bojājumi un entezopātijas, kā arī kāju vēnu varikoze. Tātad nozarē strādājošajiem šīs ķermeņa zonas ir pakļautas slodzei un fiziskajiem (biomehāniskajiem) riska faktoriem – vienveidīgām kustībām, darbam piespiedu pozā, darbam ar datoru u.c. faktoriem. Šo tendenci apstiprina arī darba devēju un nodarbināto aptauju rezultāti.
11. Izglītības nozarē bieži sastopamas arodslimības, kas saistītas ar balss saišu aparāta pārslodzi – disfonija un hronisks laringīts. Šīs arodslimības arī ir saistītas ar fiziskajiem (biomehāniskajiem) darba vides riska faktoriem, piemēram, skaļš troksnis, kura dēļ jāpaceļ balss sarunājoties, vai ilgstoša runāšana.

Ieteikumi

1. Lai uzlabotu izglītības iestāžu vadītāju un pedagogu izpratni par darba aizsardzības jautājumiem, jāturpina organizēt seminārus par drošu darba vidi izglītības iestādēs, kuros tiktu iekļauta informācija gan par nozīmīgākajiem darba vides riska faktoriem (īpaši ergonomiskajiem) un to mazināšanu, biežāk sastopamajām arodslimībām nozarē, nelaimes gadījumiem, to novēršanu un uzskaiti atbilstoši normatīvajiem aktiem. Šādu semināru organizācija jāveic sadarbībā ar pašvaldībām, kas palīdzētu izplatīt informāciju par semināriem izglītības iestāžu pārstāvjiem.
2. Lai mazinātu arodslimību risku, izglītības nozares uzņēmumos/iestādēs vajadzētu vairāk nodrošināt preventīvos darba aizsardzības pasākumus, piemēram, nodrošināt skolotāju darba vietās ergonomiskus rakstāmgaldus, ergonomiskus krēslus, darbam ar datoru piemērotu apgaismojumu, kā arī dažādus veselības veicināšanas un veselības uzlabošanas pasākumus – vingrošanu, masāžu, peldbaseina apmeklējumus, iespēju atpūsties klusā vidē.
3. Izglītības iestāžu vadītājiem un/vai pašvaldību pārstāvjiem, kas ir atbildīgi par izglītības iestāžu budžeta plānošanu, ir jāparedz līdzekļi ventilācijas sistēmu izbūvei/uzlabošanai izglītības iestādēs, ja tas ir nepieciešams. Tāpat jāparedz līdzekļi arī laboratorisko mērījumu veikšanai, īpaši tādu riska faktoru kā oglekļa dioksīda mērījumiem. Lai veicinātu šādu darba aizsardzības pasākumu veikšanu nozarē, būtu jāveido informatīvi materiāli pašvaldībām un izglītības iestāžu vadītājiem par darba vides uzlabošanu.

Izmantotā literatūra

Informatīvie materiāli

1. Brošūra "Darba vides riska faktori izglītības iestādēs", Rīga, 2015, 18 lpp, pieejams: http://stradavesels.lv/Uploads/2016/08/04/254_2015_Brosura_Skolu_darba_vide.pdf
2. Eksperta viedoklis "Kāds ir tipisks arodslimnieks Latvijā?", 2014, pieejams: <http://stradavesels.lv/eksperti/19-jelena-reste/kads-ir-tipisks-arodslimnieks-latvija/>
3. Statistikas apkopojums "TALIS 2013 Results: An International perspective on teaching and learning", 2013, 442 lpp, pieejams: <https://www.mecd.gob.es/inee/dam/jcr:ef3155dc-9514-4df6-851d-b4945fcc9116/-talis-2014-eng--full-11-ebook.pdf>
4. Statistikas apkopojums "Latvia: Overview of the education system", 2016, pieejams: <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=LVA&treshold=10&topic=EO>
5. Brošūra "Kas ir akūtas arodslimības un to agrīnas diagnostikas un reģistrācijas nepieciešamība", Rīga, 2010, 18 lpp, pieejams: http://stradavesels.lv/Uploads/2014/02/11/19_2010_Brosura_A4_Akutas_arodslimibas_final.pdf
6. Ziņojums "Ziņojums Starptautiskajai Darba organizācijai par Valsts darba inspekcijas 2016.gada darbības rezultātiem", Rīga, 2017, 16 lpp, pieejams: http://vdi.gov.lv/files/sdo_2016_lv.pdf
7. Brošūra "Darba aizsardzības prasības darbā ar azbestu", Rīga, 2014, 18 lpp, pieejams: http://stradavesels.lv/Uploads/2017/03/31/213_2014_Brosura_Azbests.pdf
8. Klasifikācija "Profesijas pēc interešu jomām", 2017, pieejams: <http://www.nva.gov.lv/karjera/index.php?cid=10&mid=118&mode=proflist&type=2&prtid=29#29>
9. Pētījuma apraksts "Oglekļa dioksīda koncentrācija iekštelpu gaisā kā ventilācijas sistēmas raksturlielums", 2013, 1 lpp, pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Zin%C4%81tnes%20departaments/II%20sekcija/oglekla_dioksida_koncentracija.pdf

Normatīvie akti

10. MK 10.05.2011. noteikumi Nr.354 "Noteikumi par pedagogu profesiju un amatu sarakstu" (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 05.01.2012.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=229913>
11. MK 08.02.2005. noteikumi Nr.99 "Noteikumi par komercdarbības veidiem, kuros darba devējs iesaista kompetentu institūciju" (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 21.12.2012.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=101364>
12. MK 25.08.2009. noteikumi Nr.950 "Nelaimes gadījumu darbā izmeklēšanas un uzskaites kārtība" (ar grozījumiem, kas stājās spēkā 01.01.2014.), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=196653>

Datu bāzes

13. Klasifikācija "Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā, 2. redakcija", pieejamas: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/klasifikācijas/nace-2-red/kodi>